

УДК 81'373.61:159.943.7-043.86]-053.5

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-1716-1725](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-1716-1725)

Фурман Ольга Федорівна кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методик навчання, Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія, м. Запоріжжя, тел.: (0612) 83-20-01, <https://orcid.org/0000-0003-4353-6166>

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Стаття розкриває методичні підходи до використання етимологічного аналізу слів на уроках української мови в системі початкової освіти з метою формування дослідницьких умінь молодших школярів та розвитку логічного мислення.

Зазначено, що набуття зазначених умінь є важливою складовою компетентності для випускника школи, оскільки вони є основою самостійного, гнучкого, критичного, логічного мислення, готують дитину до життя в соціумі. У молодшому шкільному віці процеси пізнання остаточно не розвинулися, перебувають у стані формування. Для того, щоб провести дослідження, учневі здебільшого потрібна допомога вчителя, щоб зрозуміти предмет дослідження, усвідомити проблему, висунути гіпотезу чи припущення, провести мовний експеримент, узагальнити здобуті наукові факти і результати.

Визначено, що етимологічний аналіз є різновидом лінгвістичного дослідження, належить до активних видів навчальної взаємодії, результатом якого є створення мовного продукту. Такий вид аналізу якісно формує дослідницькі вміння здобувача освіти.

Спостережено, що в програмі початкової школи питання етимології слів не висвітлюється, тому не описані результати навчання з цього напрямку навчальної діяльності. Звертатися до етимології слова можливо в контексті лексико-граматичної, орфографічної, орфоепічної роботи та розвитку зв'язного мовлення на уроках мови; вправи з дослідження етимології методично доцільні під час вивчення всіх тем та на всіх етапах уроку.

У науковій розвідці наведено приклади запровадження етимологічного аналізу під час вивчення будови слова, подано взірць етимологічної казки.

Зазначено, що працюючи над етимологією власне української лексики, варто, спираючись на унаочнення слова, розпочати роботу з пояс-

нення значення слова, проаналізувати морфологічну структуру слова та спосіб словотворення, з'ясувати правопис слова; увести слово в контекст, пояснити етимологію слова.

Стверджено, що такий вид роботи впливає на формування української ідентичності, культурної компетентності, творчо-мовленнєвих здібностей учнів, розвиває пізнавальний інтерес до вивчення мови, забезпечує стійкість мовних знань.

Ключові слова: етимологія, етимологічний аналіз слова, етимологізація, лінгвістичне дослідження, лексичне значення, логічне мислення.

Furman Olha Fedorivna Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Teaching Methods, Khortyts'ka National Educational and Rehabilitation Academy, Zaporizhia, tel.: (0612) 83-20-01, <https://orcid.org/0000-0003-4353-6166>

DEVELOPMENT OF RESEARCH SKILLS OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS BY USING ETYMOLOGICAL ANALYSIS

Abstract. The article reveals methodological approaches to the use of etymological analysis of words in Ukrainian language lessons in the primary education system with the aim of forming the research skills of elementary schoolchildren and developing logical thinking.

It is noted that the acquisition of these skills is an important component of competence for a school graduate, as they are the basis of independent, flexible, critical, logical thinking and prepare a child for life in society. In the elementary school age, cognitive processes are not fully developed and they are in a state of formation. In order to conduct research, a student mostly needs the help of a teacher to understand the subject of research, realize the problem, put forward a hypothesis or assumption, conduct a language experiment, and summarize the obtained scientific facts and results.

It was determined that etymological analysis is a type of linguistic research, belongs to active types of educational interaction, the result of which is the creation of a linguistic product. This type of analysis productively forms the research skills of the student of education.

It was observed that in the primary school program the issue of etymology of words is not covered, therefore the results of learning from this direction of educational activity are not described. It is possible to turn to the etymology of the word in the context of lexical-grammatical, orthographic, orthoepic work and the development of coherent speech in language lessons; exercises on the study of etymology are methodically appropriate during the study of all topics and at all stages of the lesson.

Examples of the introduction of etymological analysis during the study of word structure are given in scientific research, and a sample of an etymological fairy tale is presented.

It is noted that when working on the etymology of the actual Ukrainian vocabulary, it is worth, based on the visualization of the word, to start the work by explaining the meaning of the word, analyze the morphological structure of the word and the way of word formation, to find out the spelling of the word; put the word into context, to explain the etymology of the word.

It is argued that this type of work influences the formation of Ukrainian identity, cultural competence, creative and speech abilities of students, develops cognitive interest in learning the language, and ensures the stability of language knowledge.

Keywords: etymology, etymological analysis of the word, etymology, linguistic research, lexical meaning, logical thinking.

Постановка проблеми. На уроках української мови молодші школярі, досліджуючи мовні одиниці та явища з метою опанування початковими лінгвістичними знаннями й мовними нормами, розвивають мовлення, мислення, уяву, пізнавальний інтерес до рідної мови. Уроки із запровадженням дослідницьких завдань навчають молодших школярів аналізувати навчальну інформацію, сприяють розвитку логічного мислення, зв'язного мовлення, мовленнєво-творчих здібностей учнів, вихованню в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, формують вміння працювати з різними видами та джерелами інформації, зокрема лінгвістичними словниками.

Досліджувати на уроках мови – це самостійно чи з допомогою вчителя покроково, спираючись на логічну роботу мислення, доходити висновків, робити мовні узагальнення, усвідомлювати мовну закономірність. Набуття дослідницьких умінь є важливою компетентністю для випускника школи, оскільки вони є основою самостійного, гнучкого, критичного, логічного мислення, готують дитину до життя в соціумі.

Викладене вище є підставою для думки, що завданнями вивчення мови є не лише сформованість мовно-мовленнєвої грамотності молодших школярів, а й розвиток мислення, уваги до слова, мовленнєвого чуття, високого рівня мовної свідомості, що виявляється в бажанні й потребі досліджувати слово, свідомо його вживати в мовленні, вивчати мовні норми, удосконалювати власне мовлення.

Через дослідження мовних явищ навчаємо свідомо, зацікавлено та активно ставитися до мови, відчувати красу слова, розвиваємо інтерес до лексико-граматичної природи мовлення, у тому числі значення слова, його

походження. Таким чином, сприяємо формуванню зрілої, небайдужої до слова, мовностійкої мовної особистості. Ті знання, які учень здобуде активно, усвідомлено, надовго залишаться в його пам'яті, стануть його власним надбанням, а в подальшому основою для вивчення іншого навчального матеріалу.

Нова українська школа під час вивчення мови орієнтує вчительство на впровадження комунікативно-діяльнісного підходу, використання активних методів та форм роботи. Лінгвістичне дослідження належить до активних видів навчальної взаємодії, результатом його проведення є створення мовного продукту, зокрема текстового. Дослідницького характеру мовним завданням слід надавати як на етапі сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу під час аналізу мовних явищ, так і на етапі його закріплення.

На наш погляд, формувати дослідницькі вміння можна через запровадження етимологічного аналізу слова на уроках української мови та літературного читання.

Мета статті – розкрити методичні підходи до впровадження етимологічного аналізу слів на уроках української мови в системі початкової освіти з метою розвитку дослідницьких умінь молодших школярів та логічного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслене питання певною мірою досліджене вітчизняними науковцями. Так, Т. Шевчук, Т. Костолович, О. Ткачук аналізують методичне забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь здобувачів початкової освіти методом етимологічного аналізу слова, аналізуючи підручник з української мови для 4-го класу. Науковці зазначають, що етимологічний аналіз слова повинен бути на кожному уроці української мови та читання, учні мають бути обізнаними з історією “народження” слова, розвитком його значення [1, с. 52].

Л. Лук'яник експериментально підтвердила ефективність розробленої методики застосування етимологічного аналізу на уроках української мови в початкових класах. На наш погляд, така методика є продуктивною, розроблена типологія вправ з елементами етимологічного аналізу (вправи на пояснення походження слів учителем, на розуміння етимології слів за допоміжним матеріалом, на самостійне пояснення походження слів учнями) ґрунтується на визначенні джерела етимологічної інформації. Науковиця пропонує загальну схему проведення дослідження етимології лексеми (вибір слова для аналізу, звуко-буквений аналіз слова, тлумачення лексичного значення, пояснення правопису, зазначення орфограми, нормативна вимова, добір синонімів, антонімів, розкриття етимологічного значення, уведення в контекст). Таким чином, звернення до етимології

слова відбувається в контексті лексичної, орфографічної, орфоепічної роботи та розвитку зв'язного мовлення на уроках мови. Пояснення походження слова відбувається через зіставлення зі спорідненими словами, з'ясуванням твірних та похідних слів, їх основ без вживання термінів словотвору. Такий вид діяльності, за твердженням науковиці, емоційно посилює розуміння лексичного значення слова, переводить досліджувану лексику з пасивного словника до активного, сприяє засвоєнню правопису слова, формує лінгвістичний світогляд, соціокультурну компетентність, допомагає зрозуміти зміст історичного першоджерела, образно засвоїти значення слів, що є важливим для дітей цього віку. За твердженням авторки дослідження, існує пропорційна залежність між запровадженням етимологічного аналізу та підвищенням інтересу та позитивного ставлення до вивчення української мови [2, с. 19].

О. Дубініна вважає, що етимологічний аналіз слова пов'язаний з вивченням історії мови, його можна застосовувати на кожному етапі уроку [3]. Ф. Мовчун у власному дисертаційному дослідженні пропонує розроблені навчально-пізнавальні завдання з етимологічним змістом, описує основні форми роботи з лексемами, рекомендує розкривати походження граматичних термінів, пунктограм, орфограм. Науковиця висвітлює розроблену систему роботи над етимологією слів, зокрема онімами, термінами та загальними словниковими лексемами, подаючи їх модель етимологізації (мова-джерело, посередник, етимон) та орфографічного написання. Експериментально підтверджує, що етимологічний аналіз сприятиме розвитку зв'язного мовлення школярів, активізації словникового запасу мовця, формуванню пізнавального інтересу до вивчення мови. Дослідниця структурувала лексеми за тематичними групами відповідно до мовної діяльності учнів та ін. [4].

Таким чином, у науці усталилася думка про важливість проведення етимологічного аналізу слів на уроках мови та читання в початковій школі. Вчені пропонують збільшити кількість вправ у підручниках, що передбачають етимологічний аналіз слова, що підвищить зацікавленість учнів міжмовними зв'язками.

Виклад основного матеріалу. Слово *етимологія* походить від грецьк. *etimon* – істина та *logos* – слово, вчення. Етимологія охоплює походження слів (джерела, час виникнення); розкриття первісного звучання та значення кореня, відновлюване спеціальним методом. Основою етимології виступають результати порівняльно-історичного мовознавства [5]. У програмі початкової школи питання етимології слів не висвітлюється, тому не описані результати навчання з цього напрямку навчальної діяльності, однак вважаємо, що вправи з дослідження етимології методично доцільні під час вивчення всіх тем та на всіх етапах уроку.

Типова програма з української мови, розроблена під керівництвом О. Савченко, визначає дві змістові лінії, у назві яких вживається активне дієслово *досліджувати* – “Досліджуємо мовні явища” та “Досліджуємо медіа”. Досліджувати – “піддавати що-небудь ретельному науковому розгляду з метою пізнання, виявлення чогось” [6]. Пізнавати явища – відображати в свідомості людини явища об’єктивної дійсності в їх істотних (суттєвих) ознаках.

Під час вивчення лінгвістичних понять на етапі дослідження мовних явищ під керівництвом учителя учні виділяють істотні ознаки мовного поняття, узагальнюють їх, що є результатом пізнання мовних закономірностей, зв’язків із застосуванням операцій аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення, абстрагування та ін. Такі операції мислення є складовими логічного ланцюжка, які підводять дитину до правильного висновку, умовиводу. Здатність логічно мислити формується, за даними дослідників, з 7-8 років і вдосконалюється впродовж життя людини. На уроках мови в процесі формування мовно-мовленнєвих компетентностей формується така здатність у процесі проведення дослідження мовних явищ.

У молодшому шкільному віці процеси пізнання (сприймання, пам’ять, уява, мислення, мовлення та ін.) ще остаточно не розвинулися, перебувають у стані формування. Для того, щоб провести дослідження, учневі здебільшого потрібна допомога вчителя, щоб зрозуміти предмет дослідження, усвідомити проблему, висунути гіпотезу чи припущення, провести мовний експеримент, узагальнити здобуті наукові факти і результати. Педагог добирає мовний матеріал чи використовує підручник, на основі якого буде проведено дослідження.

Підручник з української мови (авторки Катерина Пономарьова та Любов Гайова) пропонує завдання для аналізу мовних явищ під назвою “Проведи дослідження”, що полегшує роботу вчителя та дає змогу учневі в разі потреби працювати самостійно, виконуючи навчальні завдання. У підручнику “Українська мова та читання” для 3 класу (частина 1) запропоновано мовний матеріал та запитання для проведення дослідження до всіх тематичних розділів. Так, вивчаючи корінь слова, учні аналізують значення та морфемну будову слів *мандрувати*, *мандрівка*, *мандрівники*, доходючи висновку, що це слова одного роду, тому споріднені, вчать виділяти спільну їх частину, що називається *коренем* [7].

У контексті вище викладеної теми важливо, на нашу думку, вмотивувати появу переносного значення слова *корінь* як “спільної частини споріднених слів”. Через зіставлення первинного значення “частина рослини, що міститься в землі” з вищезазначеним переносним пояснюємо можливість появи нового значення слова в мовознавстві через вплив латинської мови, де слово *корінь* мало значення “початок, походження, джерело,

основа чогось”. Варто згадати, що в математиці існує теж термін *корінь*, з яким діти познайомляться в старших класах. Така етимологічна довідка розкриває мотивацію перенесення значення, сприятиме поглибленому розумінню термінів морфеміки. Лексичну роботу варто унаочнити, використавши малюнки, що полегшить учням встановити подібність у значенні. Завдання може мати дослідницький, творчий, диференційований характер у разі надання йому індивідуального чи групового характеру.

Під час опрацювання теми рекомендуємо подати етимологічну довідку, організувавши пошукову роботу для з'ясування походження слів-термінів *суфікс*, *префікс*, *закінчення* (*префікс* від лат. *praefixus*, від *prae* – *спереду* та *fixus* – *прикріплений*; *суфікс* від лат. *suffixus* – *прикріплений*; *закінчення* – від укр. *закінчувати*), використавши “Сучасний лінгвістичний словник” Анатолія Загнітка, який є в широкому доступі.

Спостерігаючи за чергуванням голосних у корені слів (*ведмеді* – *ведмідь*, *лебеді* – *лебідь*, *бджола* – *бджіл*), варто з'ясувати етимологію значення слів, познайомивши школярів з етимологічним (історичним) розбором за будовою, що враховує історію походження слова. Так, у слові *ведмідь* два історичних корені, оскільки назва тварини походить від *ведати* (знати), де знаходиться *мед*, назва утворилася внаслідок перестановки (метатези) компонентів *мед-відь*. Опис історії походження слова допоможе здобувачу освіти правильно вжити слово, не переставивши місцями історичні корені, що є типовою мовленнєвою помилкою. Назва слова *лебідь* зумовлена білим кольором птахів (від лат. *albus* «білий»). Слово *бджола* не має єдиної етимології, тому можна припустити звуконаслідувальну природу слова (від псл. *въсѣла* і *вѣсѣла*). Рекомендуємо пояснити школярам, як розвинувся дзвінкий /дж/ з глухого /с/ (асиміляція за дзвінкістю), що зумовлено дзвінкою фонетичною природою української мови. Така етимологічна робота допомагає усвідомити дитині шляхи розвитку лексики української мови, зрозуміти її походження, розвинути пізнавальний інтерес до мови.

За походженням лексики поділяють на споконвічну українську та запозичену. Молодші школярі взаємодіють з усіма групами лексики. Окрему групу лексики становлять новітні слова, які заходять у мову у зв'язку з близькими мовними та культурними контактами. За нашими спостереженнями, у вмісті підручника переважає споконвічна українська (*мрія*, *літак*, *чарівний*) або давно започинена лексика (*фарба*, *фортеця*, *башта*), яка сприймається школярами як власнеукраїнська. Трапляється новітня запозичена лексика, яка не є складною для розуміння, оскільки активно вживається мовцями (*гаджет*, *селфі*, *аквапарк*, *океанаріум*). Значення таких слів рекомендуємо пояснити, з'ясувавши джерело, причину

запозичення такої лексики, та провести елементарний словотвірний аналіз лексем, розтлумачити значення через логічне визначення предметів та розгорнутий опис поняття.

Працюючи над етимологією власне української лексики, радимо, опираючись на унаочнення слова (малюнок, ілюстрація), розпочати з пояснення значення слова шляхом логічного визначення, проаналізувати морфологічну структуру слова та спосіб словотворення, увести слово в контекст (скласти словосполучення, речення), створити чи переказати зв'язний текст, пояснити етимологію слова [2]. Така послідовність дій сприятиме не лише поглибленому розумінню значення слова, а й перенесенню слова до активного словникового запасу.

Продуктивним прийомом роботи над лексичним значенням слова є складання етимологічної казки. Після опрацювання вимови, правопису слова, тлумачення його значення, розкриття етимології слова за допомогою етимологічного словника переходимо до творчої роботи – накреслення сюжетних ліній казки. Приклад такої казки власного авторства наводимо нижче. Подібний текст діти можуть скласти самостійно, працюючи в групах, чи під керівництвом учителя.

Як Ведмідь свою назву отримав

Давно це було, коли звірі ще не знали, хто вони такі та як називаються. Уже всім було відомо, що в лісі живе Заєць, Лисиця, Кабан, однак не знали, як називається звір, що *відає* (знає), де *мед* знайти. І хоча любить цей звір солоденьке, характер у нього такий, що краще не підходити близько – розірве. Страху наводить на всіх. Стали думати, яку назву звірові придумати. Бурко, Ревун, Страховисько, Розірвун – такі назви пропонували. “А чому б не дати йому солоденьке ім'я, щоб він добрішим став, не лякав нас. Може, Ведмедем? Знає (відає) добре він, де мед, бо медоїд, бджіл не боїться, ладить з ними”, – запропонував Заєць. Усі з радістю погодилися. Хороша назва буде у звіра. Будемо жити в мирі. А вам подобається така назва звіра? Як би ви назвали його?

Підручники з мови здебільшого подають вправи, які можна вважати комплексними через можливість на основі їх текстового матеріалу здійснювати мовленнєвий розвиток учнів. Учитель має змогу творчо продовжити їх навчальні завдання, ставлячи додатково запитання для з'ясування етимології слів (наприклад, назви українських місяців, річок, міст, тварин тощо). Можливе написання творчого дослідницького проєкту (як індивідуального, так і колективного), створення етимологічного мінісловника, ребусів, загадок, кросвордів та ін. Під час роботи над текстом на уроці читання етимологічні завдання можна використовувати на етапі словникової роботи, творчої роботи. Окрім задоволення та розвитку пізнавального

інтересу, етимологізація слів дозволяє розвивати мовлення учнів, формувати дослідницьку компетентність.

Висновки. Суть викладеного дозволяє зробити висновки, що формування дослідницької компетентності є важливим завданням початкової освіти. Проведення дослідження є активною формою навчальної діяльності, результатом якої є опанування лінгвістичними знаннями, розвиток мовлення та мислення, формуванням комунікативної компетентності в цілому. Дослідження мовних явищ дозволяє самостійно, активно дійти висновків під керівництвом вчителя. Етимологічний аналіз є одним з різновидів дослідницької діяльності. Окрім поглибленого розуміння значення слова, заглиблення в історію його появи, такий вид роботи навчає здобувачів освіти здійснювати лінгвістичне дослідження, проникаючи в емоційно-філософський зміст мови. У процесі етимологізації розвивається логічне мислення та зв'язне мовлення учнів, уточнюється, активізується й поповнюється словник дитини. Аналіз морфемного складу та словотвірної структури слова впливає на розвиток граматичного ладу мовлення, орфографічних навичок. Здобувач освіти вчиться сприймати мову системно, орієнтуватися в часопросторі, міжмовних зв'язках. Такий вид роботи впливає на формування української ідентичності, культурної компетентності, творчо-мовленнєвих здібностей учнів, розвиває пізнавальний інтерес до вивчення мови, забезпечує стійкість мовних знань.

Перспективним вважаємо вивчення методики складання етимологічної казки.

Література

1. Шевчук Т., Костолович Т., Ткачук О. Методичне забезпечення формування мовно-мовленнєвих умінь учнів 1-4 класів методом етимологічного аналізу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки*. Випуск 6 (59), 2023. С. 48-55.
2. Лук'яник Л. В. Розробка методики застосування етимологічного аналізу на уроках української мови в початкових класах. *Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Educati*. No 11(7) 2016. С. 17-23.
3. Дубіна О. Етимологія у мовленнєвій діяльності як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. *Початкова школа*. 2005. № 10. С. 12–15.
4. Мовчун Ф. Етимологізація як засіб формування інтересу молодших школярів до української мови : автореферат ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : Інститут педагогіки АПН України, 2000. 21 с.
5. Ганич Д., Олійник С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Українська мова та читання : Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 1 /К.І. Пономарьова, Л.А. Гайова. Київ : УОВЦ "Оріон", 2020. 160 с.

References

1. Shevchuk, T., Kostolovych, T., & Tkachuk, O. (2023). Metodychne zabezpechennia formuvannia movno-movlennievykh umin uchniv 1-4 klasiv metodom etymolohichnoho analizu [Methodological support for the formation of speech skills of students in grades 1-4 using the method of etymological analysis. Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Pedagogichni nauky – Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Pedagogical Sciences*, 6, 48-55 [in Ukrainian].
2. Lukianyk, L. V. (2016). Rozrobka metodyky zastosuvannia etymolohichnoho analizu na urokakh ukrainskoi movy v pochatkovykh klasakh [Development of a methodology for applying etymological analysis in Ukrainian language lessons in primary grades]. *Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Educati – Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Educati*, 11(7), 17-23 [in Ukrainian].
3. Dubina, O. (2005). Etymolohiia u movlennievii diialnosti yak zasib rozvytku piznavalnykh interesiv molodshykh shkolariv [Etymology in speech activity as a means of developing cognitive interests of younger schoolchildren]. *Pochatkova shkola – Primary School*, 10, 12-15 [in Ukrainian].
4. Movchun, F. (2000). Etymolohizatsiia yak zasib formuvannia interesu molodshykh shkolariv do ukrainskoi movy [Etymologization as a means of forming the interest of younger schoolchildren in the Ukrainian language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut pedahohiky APN Ukrainy [in Ukrainian].
5. Hanych, D., & Oliinyk, S. (1985). *Slovnyk linhvistychnykh terminiv [Dictionary of Linguistic Terms]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
6. Busel, V.T. (Eds.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
7. Ponomarova, K.I. & Haiova. L.A. (2020). *Ukrainska mova ta chytannia: Pidruchnyk dlia 3 klasu ZZSO [Ukrainian language and reading: Textbook for grade 3 of the ZZSO]*. (Vols. 1-2). Kyiv: UOVTs “Orion” [in Ukrainian].